

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94:316.7+327(94)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-12-4>

Ветринський І.М.

ІСТОРИЧНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ АВСТРАЛІЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджуються передумови утворення та ранні етапи розвитку Австралійського Союзу від заснування перших європейських колоній до юридичного оформлення федерації. Окремо розглянуто варіативність підходів до формування історіографії Австралії, зокрема з позицій класичного англійського та сучасного австралійського поглядів. Приділено увагу раннім етапам розвитку континенту, що передували відкриттю Австралії європейцями. Проаналізовано широкий контекст геополітичних процесів у Європі в епоху імперіалізму (XVI-XIX ст.) та обставини формування великих колоніальних імперій. Зокрема, показано особливості статусу, місця й ролі Англії в міжнародно-політичних процесах XVII і XVIII ст., а також розглянуто етапи становлення британської колоніальної імперії. Проаналізовано комплекс внутрішніх соціально-економічних та зовнішньополітичних передумов початку колонізації Австралії Великою Британією, зокрема приділено увагу наслідкам англійської промислової революції XVIII ст. Досліджено етапи формування системи британських колоній в Австралії та освоєння материка від створення першого поселення – Нового Південного Уельсу до набуття повного контролю над континентом. Аналізуються особливості економічного, соціального, політичного, демографічного та ін. аспектів розвитку австралійських колоній. Розглянуто еволюцію торгівельних та адміністративних відносин між окремими колоніями, а також етапи підготовки до утворення федерації, яка отримала назву Австралійський Союз і змінила колоніальне положення країни на статус домініону Британської імперії. Особливу увагу приділено міжнародно-політичним процесам, які супроводжували освоєння австралійського континенту, а також ролі колоніальних адміністрацій в регіональних геополітичних процесах, зокрема колонізації Нової Гвінеї.

Ключові слова: Австралія, колоніалізм, Англія, міжнародна політика, Новий Південний Уельс

Динаміка процесів в рамках сучасної міжнародної системи зумовлює необхідність постійного посилення зусиль держави, щодо формування та реалізації конкурентної стратегії національного розвитку. Для нашої держави питання визначення та утвердження провідних стратегічних пріоритетів, досі залишається чи не найбільшим викликом. Фактична відсутність у суспільстві консенсусу щодо питання національної ідентичності на тлі не достатньо стійких суспільно-політичних інститутів, зумовлює надзвичайну вразливість України до зовнішніх та внутрішніх потрясінь. Витоки цієї проблеми безумовно варто шукати у минулому, особливо зважаючи на те, що значну частину своєї історії наша країна перебувала у статусі підлеглої території (імперської провінції, периферії), тож державотворча традиція носить фрагментарний

характер, а національна самосвідомість нажаль й досі не стала «цементуючим» чинником у суспільстві. Зважаючи на те, що з 2014 р. ми знаходимось у стані перманентного протистояння військовій агресії Росії, яка прагне відродити своє домінування над колишніми «союзними республіками» (а фактично, провінціями Радянської імперії), не залишається жодних сумнівів, що складнощі націєбудівництва та відсутність ефективної стратегії розвитку держави несе екзистенційну загрозу для України.

За цих умов надзвичайної актуальності для нашої держави набуває завдання пошуку конструктивних моделей розвитку, які могли б стати об'єктом для аналізу та можливо навіть наслідування. Одним з найбільш цікавих в цьому контексті постає приклад Австралії, яка пройшла шлях від колонії для каторжників до однієї з найбільш розвинених, як економічно, так і соціально-політично, держав сучасного світу. На сьогоднішній день Австралія є успішною демократичною державою, що динамічно розвивається. На відміну від більшості успішних країн Старого Світу, багато з яких побудували свій економічний фундамент завдяки багаторічній експлуатації колоній, Австралія навпаки протягом тривалого часу була підлеглою територією Великої Британії, і відповідно грала роль одного з «економічних донорів» для метрополії. Незважаючи на суттєві відмінності історичного розвитку української та австралійської держав, можна також побачити численні аналогії на рівні соціально-економічних явищ і процесів, щоправда без прив'язки до конкретних хронологічних рамок. Тож не викликає сумнівів актуальність дослідження політичних, економічних та соціокультурних особливостей становлення Австралії та подальше використання її конструктивного досвіду державобудівництва.

Метою статті є аналіз історичних, міжнародно-політичних та соціально-економічних передумов утворення Австралійського Союзу, а також розгляд провідних чинників його утвердження в якості регіонального лідера.

Вивчаючи особливості соціокультурного розвитку Австралії, необхідно враховувати, що колоніальний період суттєво вплинув на специфіку історіографії регіону. Як наслідок, фактично, можна виділити два основні погляди на австралійську історію – назвемо їх умовно «консервативний» та «модерний». Перший був характерним насамперед для британської наукової традиції та полягав у тому, що історію Австралії розглядали з періоду її колонізації британцями, яка фактично бере початок наприкінці XVIII ст. Відповідно в рамках цього підходу вважалося, що переважна більшість історично-важливих подій в країні відбулися вже після її освоєння європейцями. Цілком зрозуміло, що під час колонізації інтереси місцевого населення м'яко кажучи не бралися до уваги, мали місце непоодинокі випадки фізичного знищення аборигенів. В якості аргументації подібного хижацького поводження наголошувалося, що рівень розвитку цих людей був настільки низький, що їх можна навіть в певному сенсі порівняти до тварин. Водночас

сучасна австралійська наука прагне відійти від подібного штучного «виокремлення» певних історичних епізодів, що зводить весь процес соціально-політичного розвитку країни лише до колоніального та постколоніального її періодів. Історія держави в рамках цього підходу цілком логічно починає розглядатися як цілісний соціокультурний процес, який бере початок з періоду появи на материку перших людей, що відбулося понад 40 тис. років тому. Відповідно, відкриття цієї частини світу європейцями, та подальша колонізація країни сприймається як певний етап історії, але аж ніяк не центральна подія.

На думку антропологів перші люди (*homo sapiens*) прибули до Австралії не пізніше 40 тис. років тому [1]. Міграція людини до Австралії відбулася на завершальних етапах епохи плейстоцену завдяки тому, що рівень моря на той час був більш ніж на 100 метрів нижче теперішнього [2, р. 80]. На той час континентальне узбережжя було набагато більш протяжним, воно покривало Тиморське море, тож Австралія і Нова Гвінея утворювали єдиний материк, відомий під назвою Сахул. Не дивлячись на це, море й тоді являло собою зачну перешкоду для подорожуючих, тому вважається, що перші люди потрапили до Австралії долаючи морем невеликі відстані від одного острова до іншого [2]. Острів Тасманія (що зараз є одним з австралійських штатів) на той момент також був з'єднаний з материком завдяки «сухопутному мосту». Період перебування на цьому острові людини складає не менше 30 тис. років [3].

Разом з тим існують певні свідчення про набагато більш ранній період появи перших людей на території Австралії. Так, зокрема, Ч. Дорч датує знайдені в Рокінгемі (Західна Австралія) та на о. Ротнест (Західна Австралія) кам'яні знаряддя віком приблизно 70 тис. років [4]. Аналіз унікального штаму вірусу гепатиту Б, який виявили у аборигенів північної частини континенту, показав, що він міг потрапити до Австралії понад 51 тис. років тому разом з індонезійськими переселенцями [5].

Антрополог С. Дробишевський зазначає, що сучасного антропологічного вигляду австралійські аборигени набули близько 4 тис. років тому. В період з 12 тис. до 4 тис. років тому їхні черепа й мозок різко зменшилися, але при цьому зберегли свою масивність. Зріст залишився приблизно таким самим. В Тасманії у аборигенів зменшилися як розміри, так і масивність [6].

Одним з наслідків приходу *homo sapiens* до Австралії, що відповідно є додатковим свідченням періоду його появи на материку, стало зникнення австралійської мегафауни – велетенських тварин регіону. Як наголошує Ю. Харарі «велетенські дипротодони з'явилися в Австралії більше 1,5 млн. років тому й пережили щонайменше 10 льодовикових періодів. Так само не заподіяв їм шкоди й перший пік холоду в рамках того самого льодовикового періоду, що зрештою став для них фатальним – близько 70 тис. років тому масової загибелі не зафіксовано. Тож чому саме 45 тис. років тому ці велетні зникли? Звичайно, якщо б в той період вимерли лише дипротодони, ми могли б вважати це сумним збігом. Але разом з ними австралійська екосистема

недорахувалася більш ніж 90% великих тварин. Так, ці докази є непрямими, але у збіг повірити важко: чомусь всі звірі Австралії раптом загинули від холоду саме тоді, коли на материк з'явилася людина» [7, с. 84]. Однією з найбільш ймовірних причин зникнення австралійської мегафауни є використання людьми вогню, про що свідчать значні поклади вугілля. Масштабні рукотворні пожежі знищували як самих тварин, так і їх кормову базу (більшість велетнів були травоядними), що зрештою призвело до їх повного зникнення.

Незважаючи на відсутність видатних досягнень в галузі науки й техніки, австралійські аборигени є носіями унікальної та самобутньої культури, історія якої налічує багато тисячоліть. За винятком кількох останніх століть Австралія існувала окремо від звичних нам осередків цивілізації на «заході» та на «сході» (відповідно для австралійців це схід та північ), тож за фактичної відсутності контактів із зовнішнім світом, всі соціокультурні процеси носили виключно автономний характер. Як наслідок, оточуючий світ мінімально вплинув на рівень та темпи розвитку австралійських аборигенів та їхніх соціальних груп, які до початку європейської колонізації залишалися на родоплемінному рівні. Саме завдяки дослідженню побуту та звичаїв острівних племен аборигенів сучасні науковці мають можливість отримати певну картину відносно особливостей розвитку людського суспільства на первісному етапі.

Повертаючись до теми про два підходи до історичних досліджень пов'язаних з Австралією, варто згадати важливу подію, яка мала місце в 1992 р. – Верховний суд країни встановив, що відношення британського керівництва до австралійських територій як до вільних «terra nullius» (нічия земля), яке стало приводом для висування претензій на володіння континентом, «спиралося на дискримінаційні уявлення щодо корінного населення» [8, с. 19]. Разом з тим, не викликає сумнівів, що сучасний рівень економічного і соціально-політичного розвитку держави був би неможливим за відсутності колоніального періоду. Сьогодні найбільш конструктивним шляхом подолання суспільних протиріч уявляється насамперед науковий підхід до осмислення й аналізу кожного з етапів історії країни, з метою надання максимально об'єктивної оцінки й формулювання висновків. Це важливо насамперед для збереження єдності суспільства та спільного добробуту майбутніх поколінь.

Історія відкриття нового материка європейцями відноситься до періоду Великих географічних відкриттів, коли розвиток європейської науки і техніки зробив можливими тривалі морські подорожі та експедиції. Найбільш вірогідно, що першими до австралійських берегів підійшли португальці, зокрема, певні ділянки узбережжя Австралії можна знайти на карті Атласа Ніколаса Валларда 1547 р., проте скоріше за все ці візити були випадковими. В XVII ст. представники відразу кількох держав зробили свій внесок в дослідження регіону. У 1606 р. завдяки іспанській експедиції під керівництвом Луїса Ваеса Торреса було відкрито протоку, що відділяє Австралію від Нової

Гвінеї (Торресова протока), у тому ж році голландські моряки обстежили протоку Карпентарія та берег півострова Кейп-Йорк [9].

Фактичне відкриття нового материка належить голландцям, так у 1616 р. до узбережжя Західної Австралії прибула експедиція Дерка Хартога. Пізніше голландцями було організовано ще кілька експедицій у 1623 р., 1627 р. та 1629 р. До початку XVIII ст. зусиллями голландських, англійських та французьких мореплавців західне узбережжя Австралії було нанесено на карту. Відкриті землі отримали назву Нова Голландія. В 1642-1644 рр. голландець Абель Тасман здійснив дві експедиції результатом яких стало відкриття острова Тасманія (який до 1856 р. носив назву Земля Ван-Дімена) та нанесення на карту 4,7 тис. км північного узбережжя Австралії. Також саме А. Тасман довів, що усі раніше відкриті голландцями землі є частинами одного материка [9]. Освоєння Австралії англіцями пов'язане в першу чергу з ім'ям відомого мореплавця Джеймса Кука, хоча на 82 роки раніше там побував англійський художник, письменник та корсар Уільям Демп'єр, який випадково натрапив на західне узбережжя материка в 1688 р. Наступні експедиції У. Демп'єра жодних результатів не принесли, тож лише у 1770 р. під час великої тихоокеанської експедиції, до південно-східного узбережжя Австралії прибув Джеймс Кук, який оголосив усе виявлене ним східне узбережжя британськими володіннями та назвав їх Новим Південним Уельсом [9].

Бурхливий розвиток у XV-XVII ст. транспортних та логістичних можливостей, зумовив інтенсифікацію процесу освоєння віддалених регіонів світу, включно з їх колонізацією. Починається тривалий період суперництва провідних держав Європи (Іспанія, Голландія, Франція, Англія та ін.) за контроль над територіями не лише на континенті, а й поза ним. Цей період дістав назву Епоха імперіалізму, оскільки більшість країн розвивалися саме в імперській парадигмі: коли кожній державі (метрополії, імперському центру) належали численні підлеглі території (колонії, провінції). Власне, імперіалізм визначають як «процес створення (встановлення) та підтримання імперії» [10, р. 19], або якщо точніше – не просто процес, а певну політику вказаного спрямування [11, с. 53].

Найбільш могутньою морською торгівельною державою Європи XVII ст. була Голландія, яка вела запеклу боротьбу зі своєю основною суперницею – Англією. Протистояння носило як політичний характер, що полягало у прагненні позбавлення іншої сторони торгівельних преференцій з третіми країнами, так і суто військовий, що призводило до численних зіткнень на морі і поблизу портів. У 1651 р. Англія стала достатньо сильною, щоб відкрито кинути виклик Голландії: останній було запропоновано утворити союз двох морських країн, в рамках якого вони мали б виступати як єдина держава у питаннях війни й миру, міжнародних договорів та союзів. Але окрім спільної зовнішньої політики, голландські Генеральні штати в деяких випадках мали би підкорюватись рішенням англійського парламенту, навіть, у внутрішніх

справах. Звичайно подібну пропозицію було категорично відкинуто голландцями, що викликало відповідь Англії у вигляді прийняття так званого «Навігаційного акту». Згідно нього до Англії було дозволено завозити іноземні товари лише на англійських кораблях, під командуванням англійців і команда яких не менш ніж на три чверті складається з англійських матросів. Крім того, навіть за цих умов до Англії можна було завозити товари лише з країн їхнього походження. Таким чином, Голландію, яка здебільшого займалася посередницькою торгівлею, було фактично усунуто з торгівлі з Англією. Наслідком такої політики англійців стала війна з Голландією 1652-1654 рр., яка закінчилася поразкою голландців і вимушеним визнанням ними «Навігаційного акту» [12]. Після перемоги над голландцями в Англії не залишилося жодних серйозних суперників на морі, а її острівне географічне положення забезпечувало перевагу у протистоянні з наймогутнішою континентальною державою тих часів – Францією. Усунення Голландії та політика «нацьковування» своїх ворогів одне-на-одного забезпечили Англії провідне місце на міжнародній арені у XVIII ст. і пізніше цей статус зберігала до 20-х рр. XX ст. вже Британська імперія.

Активна політика Англії щодо побудови колоніальної імперії бере свій початок у XVI ст. Одним з перших значних надбань стає о. Ньюфаундленд, офіційно проголошений власністю англійської корони у 1583 р. корсаром Х. Джилбертом. Особливістю цього періоду стала тісна співпраця англійських правителів з каперами (корсарамі, піратами), які фактично підготували майбутню колоніальну експансію. Самі вони не стільки засновували колонії, скільки підривали позиції суперників Англії, зокрема Іспанії, перешкоджаючи її колоніальній торгівлі та захоплюючи нові острови й узбережжя [13]. Окрім відкриття та захоплення заокеанських територій, у XVI-XVII ст. Англія провадила активну імперську політику на британських островах, приєднавши на початку XVIII ст. Шотландію та Ірландію й утворивши Велику Британію. Якщо у XVII ст. головним супротивником Англії на морі була Голландія, то у XVIII ст. найбільш значущим стає англійське протистояння з Францією, яка після занепаду Іспанії стала найбільш потужною імперією на європейському континенті. Саме прагнення обмежити зростання Франції спонукало Англію приєднатися до антифранцузької коаліції у Війні за іспанську спадщину 1701-1714 рр. У континентальних зіткненнях англійські війська майже не брали участі, зосередившись на морських та колоніальних операціях. Водночас як англійський флот атакував французькі судна, колоністи в Північній Америці повністю взяли під свій контроль Ньюфаундленд і території навколо затоки Гудзон. Подібна ситуація стала можливою, оскільки французькі колоністи в Канаді не могли отримати допомогу метрополії. Одним з головних англійських надбань в рамках війни стало захоплення в 1704 р. Гібралтару – надважливого стратегічного пункту, який фактично був «брамою» з Атлантики до Середземного моря і суттєво зміцнив позиції Англії як головної морської

потуги у світі. Війна за іспанську спадщину закінчилася перемогою Великої Британії та її союзників, а згідно з Утрехтським мирним договором 1713 р. Франція поступилася частиною Канади, яку захопили англійські колоністи; Іспанія втратила Гібралтар та о. Мінорку. Крім того Британія отримала монопольне право на ввезення рабів до іспанських колоній в Південній Америці [14]. Важливий етап британської колоніальної політики починається у 1757 р. з приходом до влади У. Пітта Старшого, який вважав колонії насамперед джерелом прибутку і не дуже зважав на міжнародно-правові або морально-етичні аспекти захоплення нових земель. Він продовжив політику протистояння Франції шляхом втягування її до великого континентального конфлікту, з метою нанесення поразки останній на морі та в колоніях. Саме з цією метою Велика Британія виступила на боці супротивників Франції під час Семирічної війни 1756-1763 рр. Ще до оголошення війни, у 1755 р. англійські моряки захопили три сотні французьких кораблів, а у 1759 р. завдяки раптовому нападу було знищено значну частину військово-морського флоту Франції, що дозволило утвердити англійську гегемонію на морі більш ніж на півтора століття [14]. Запекла боротьба точилася й у Північній Америці, англійські колоністи повністю підірвали позиції французів, зайнявши протягом 1759-1760 рр. найбільші Канадські міста – Квебек і Монреаль. В Індії головним регіоном англо-французького протистояння стала Бенгалія, де після перемоги у битві при Плессі (1757 р.) англійська Ост-Індійська компанія стала безроздільним володарем. Загалом за результатами Семирічної війни, які були зафіксовані в Паризькому мирі 1763 р., Велика Британія позбулася французької конкуренції в Індії, залишивши під її контролем лише кілька прибережних міст та повністю витиснула Францію з Північної Америки. Відповідно Британська колоніальна імперія суттєво збільшилася за рахунок американських колоній, островів Вест-Індії та низки територій Ост-Індії [14].

Тенденція збільшення колоніальних володінь зберіглася й у подальшому, протягом XIX ст. Британська імперія продовжує активне захоплення нових територій, зокрема в Африці та Індії. У 1814 р. англійці завоювали Капську колонію на півдні Африки, а у 1843 р. до британських володінь приєдналися Наталь та Сінд. Водночас британці колонізували Малайзію, отримали контроль над Гонконгом та вплив на важливий китайський порт Кантон [15].

Якщо на зовнішньополітичному фронті справи Британії склалися цілком успішно, то всередині країни все було не так безхмарно – численні політичні трансформації та промислова революція другої половини XVIII ст. суттєво загострили соціально-економічну ситуацію в державі. Разом з тим, утворення величезної колоніальної імперії обумовило низку важливих умов для подальшого розвитку британської економіки: доступ до дешевих джерел сировини; збільшення зовнішнього попиту на англійські товари за рахунок 1) колоній, 2) численних воєнних конфліктів на європейському континенті; 3) торгівельних та логістичних переваг, забезпечених перемогами у війнах

(на додачу до надбання нових територій). Окрім згаданих чинників, перехід британської економіки від аграрно-феодальної до промислово-капіталістичної моделі зумовили також якісно новий рівень розвитку техніки та завершення аграрної революції. Перехід від натурального до товарного виробництва в сільському господарстві, що почався ще у XVI ст., отримав назву «аграрна революція» (чи аграрний переворот), він супроводжувався ліквідацією дрібних селянських господарств, зосередженням землі в руках великих землевласників та великих орендарів, запровадженням найманої праці тощо. Лендлорди захоплювали громадські землі, збільшуючи свої володіння, тим самим розорюючи селян, які втративши засоби для існування поповнювали ряди дешевої найманої робочої сили. Активізувався цей процес у XVIII ст. за повної підтримки парламенту. Це призвело до повного зникнення селянства в Англії, але водночас забезпечило промисловість сировиною та дешевою робочою силою [16].

Економічні успіхи зумовили загострення соціальних проблем: величезна кількість селян, які залишилися без землі й не змогли знайти роботу, були змушені жебракувати, блукаючи країною без жодних засобів до існування. Наявність роботи на фермі чи мануфактурі зовсім не гарантувала добробуту, часто мізерної платні не вистачало навіть на їжу і це за умови 14-16 годинного робочого дня. Господар мав необмежені права, а використання праці 6-7 річних дітей, навіть в шахтах та на фабриках, було звичайною практикою. Наслідком дилеми «вкради чи помри», що постала перед тисячами людей, стало бурхливе зростання злочинності, на яке англійська влада відповідала неймовірною жорстокістю карного законодавства, зокрема смертну кару було передбачено за більш ніж 150 видів злочинів від убивства до крадіжки носовичка. При чому дозволено було вішати, навіть дітей старше 7 років [17]. Оскільки тюрми були переповнені, каторжників почали висилати до Північної Америки, де плантатори завжди готові були оплачувати доставку безкоштовної робочої сили.

В період між 1717 р. й 1776 р. біля 40 тисяч в'язнів з Британських островів було вислано до американських колоній. З початком війни за незалежність США (1775-1783 рр.) Велика Британія потребувала нової локації для висилки засуджених, але спроба використання з цією метою західноафриканських колоній закінчилася провалом через величезний рівень смертності серед в'язнів. Лише у 1779 р. на офіційному рівні постало питання щодо доцільності утворення на території Австралії колонії для каторжників. На той момент материк мав назву Нова Голландія, а його східну частину, яку розвідали англійці, вони називали Новим Південним Уельсом. Один з учасників експедиції Дж. Кука – ботанік Дж. Бенкс у 1779 р. виступив у парламентському комітеті й відповідаючи на питання щодо оптимального місця для створення нової колонії для засуджених, запропонував саме Ботані-Бей у Новому Південному Уельсі [17]. Державу насамперед цікавила віддаленість локації

(зادля запобігання можливій втечі), а також наявність там родючих ґрунтів, щоб протягом короткого часу колонія вийшла на самозабезпечення. Дж. Бенкс та ще один учасник експедиції 1770 р. Дж. Матра наголошували, що кліматичні умови, особливості місцевої флори і фауни, водні та інші природні ресурси нового материка є цілком сприятливими для створення там успішної колонії. До того ж, Дж. Бенкс заявив, що в разі запровадження цивільного управління, чисельність населення колонії неодмінно збільшиться, а це в свою чергу дозволить постачати туди європейські товари. Дж. Матра взагалі вважав (і як показав досвід досить слушно), що з часом австралійські колонії зможуть компенсувати втрату американських. У грудні 1784 р. він написав листа лорду Сіднею, що обіймав посаду міністра внутрішніх справ Великої Британії, де підкреслював численні переваги Нового Південного Уельса, зокрема невелику кількість слабо розвинених місцевих жителів, сприятливий клімат та гарні ґрунти, можливість вивезення з колонії якісної деревини та вирощування на її території льону (останні два ресурси були дефіцитними та критично важливими для суднобудування). Крім того, Дж. Матра вважав, що нове поселення може бути корисним з військово-стратегічної точки зору у випадку війни з Голландією чи Іспанією [17]. Ідея створення колонії саме на території Нової Голландії не відразу знайшла підтримку серед британського керівництва, але сприяння адмірала Дж. Янга, якого зміг переконати Дж. Матра, прискорило процес і 18 серпня 1786 р. уряд Великої Британії підготував план створення колонії в Новому Південному Уельсі, а вже у січні 1787 р. король Георг III повідомив про план у своїй промові в парламенті. Перший флот під головуванням капітана А. Філіпа складався з 11 суден, на яких з Британії 13 травня 1787 р. відбули більше тисячі засуджених, а також чиновників з родинами та солдат. Подорож зайняла більше 8 місяців, за цей час померло 50 чоловік і народилося 42. Більшість каторжників, яких відправили у таку далечинь, зовсім не були небезпечними злочинцями, навпаки здебільшого вони були засуджені за якісь дрібниці на кшталт крадіжки хліба, тканини чи кролика. Багато з них були хворими, слабкими та виснаженими, серед них також було кілька десятків літніх людей. Нарешті 26 січня 1788 р. кораблі підійшли до Порт-Джексона і моряки, які першими висадилися на берег встановили британський прапор і згідно традиції зробили залп з рушниць [17]. Згодом саме тут з'явилося найбільше місто Австралії – Сідней.

Серед 11 кораблів першого флоту було три судна з припасами, що також включали посівний матеріал, сільськогосподарські інструменти та коней, свійську худобу та птицю для розведення і продукти харчування на два роки. Проте сподівання на легке започаткування та швидкий розвиток колонії виявилися марними: земля виявилась неродючою, льон не піддавався обробці, а сосни (на які розраховували в якості матеріалу для суднобудування) пустотілими. Планам щодо швидкого виходу колонії на рівень самозабезпечення продуктами харчування також не судилося справдитись:

перші врожаї були настільки незначними, що цілком пішли на посівний фонд наступного. Протягом кількох років австралійські колоністи цілком залежали від поставок продовольства з Британії, але зважаючи на значну відстань (навігація займала близько 7-8 місяців) та численні природні перешкоди, допомога приходила нерегулярно, що призводило до тривалих періодів голоду серед поселенців. Завезена для розвитку тваринництва худоба здебільшого була з'їдена мешканцями колонії, також тварини масово гинули за відсутності звичних кормів та від нападу хижих собак. Ситуація покращилася лише після прибуття другого та третього флотів (у 1790 та 1791 рр. відповідно), які окрім нових засуджених доставили також необхідний запас провізії. Перший губернатор Нового Південного Уельсу А. Філіп, який відбув до Британії наприкінці 1792 р., керував колонією в найскладніші часи первинної адаптації до нових умов, але залишив в набагато кращому стані: на той час площа посівних земель, садів та городів складала 600 гектарів, рівнини використовували як пасовиська, а в гавані активно займалися рибальством. Справжнім порятунком для поселенців стало вівчарство: тварини досить швидко пристосувалися до місцевої рослинності, а британська промисловість, яка швидко розвивалася, потребувала великої кількості вовни, яка стала одним з основних предметів експорту колонії. Відносини з місцевим населенням склалися не найкращим чином, оскільки аборигени сприйняли чужинців вороже і неодноразово здійснювали напади на колоністів, хоча на практиці жодних шансів у протистоянні з добре озброєними британцями у них не було [8, с. 47]. Окрім протистояння з аборигенами, колоніальна адміністрація зіштовхнулася з проблемою втечі засуджених, які об'єднувались в загони «бушрейнджерів» і наводили жах на всю колонію. Численні каральні операції, організовані урядовими силами, провадилися з особливою жорстокістю та були покликані знищити розбійників, проте «бушрейнджери» як соціальне явище проіснували до початку ХХ ст., а деякі з них були настільки відомими й популярними (яскравим прикладом є «бушрейнджер» Нед Келлі), що стали частиною народного австралійського фольклору [18].

Згідно початкового плану, колонія мала складатися одночасно з каторжників і вільних переселенців з Британії, тож останні могли розраховувати на масштабну підтримку з боку уряду: оплата переїзду, безкоштовне харчування, виділення землі та, навіть, надання в розпорядження в'язнів для оброки землі і харчування для них. Не дивлячись на привабливі умови за перші кілька років лише кілька десятків громадян Британії скористалися такою можливістю. Як результат, переважно населення колонії складалося з каторжників та військових, що їх охороняли. Після повернення до Британії в 1792 р. першого губернатора А. Філіпа, влада перейшла до командира Полку Нового Південного Уельсу Ф. Гроуза, який віддав більшість цивільних посад військовим, виділивши їм землю та засуджених для роботи на ній. Наслідком стало повне панування в колонії солдатсько-офіцерського корпусу,

представники якого швидко збагачувались завдяки експлуатації каторжників, а також монополізації всіх торгівельних операцій, зокрема це стосувалося алкоголю, що за умов дефіциту грошей став справжнім платіжним засобом. Оскільки прибуток від продажу спирту міг складати до 500%, солдати полку та каторжники, що відбули покарання, почали виготовляти його прямо на території колонії. Оскільки ромом можна було розраховуватись за все в колонії, люди йшли навіть на злочини, щоб його дістати. Влада офіцерів «ромового корпусу» настільки укріпилася, що двом наступним губернаторам не вдалося її похитнути. Так у відповідь на спроби губернатора Уільяма Блая обмежити безмитну торгівлю ромом та його виготовлення на території колонії, офіцери зчинили заколот та протягом року тримали губернатора в ув'язненні на Землі Ван-Дімена. Ця подія увійшла в історію як «Ромовий бунт» [19]. Лише в грудні 1890 р. до колонії прибув полковник Л. Маккуорі, якого Лондон відправив для наведення порядку. Разом з новим командувачем прибув і новий піхотний полк, який замінив Корпус Нового Південного Уельсу, що повністю втратив довіру. Л. Маккуорі звільнив У. Блая та після урочистої зустрічі з усіма знаками пошани, відправив його до Англії. Представники «ромового корпусу» також покинули Австралію, а його керівники постали перед судом [17]. Л. Маккуорі відмінив усі призначення, судові рішення та роздачу землі за період ув'язнення У. Блая, після чого зайнявся розвитком колонії: відкрив банк та запровадив місцеві гроші, здійснив перепланування м. Сідней, розгорнув активне будівництво важливих інфраструктурних об'єктів (лікарні, дороги, маяки тощо) [8, с. 63]. У 1817 р. Л. Маккуорі запропонував змінити назву материка на «Австралія», відмовившись від чинної на той момент назви – «Нова Голландія». Вперше роздуми на цю тему були викладені в праці М. Фліндерса «Подорож до Terra Australis» («Подорож до Південної Землі»), яка побачила світ у 1814 р., офіційно ж нова назва континенту була прийнята Британським Адміралтейством у 1824 р. [20].

На рубежі XVIII та XIX ст. міжнародно-політичні процеси на європейському континенті визначали порядок денний всієї світової політики, знаходячи відлуння у найвіддаленіших кутках світу. Австралія не стала виключенням. Оскільки в Старому світі для багатьох країн основним стратегічним завданням стала протидія постійному зростанню французьких амбіцій та протистояння її агресивній політиці, закономірним стали й зазіхання Парижа на регіон Тихого океану. Все почалося ще у 1788 р., коли майже одночасно з англійцями до Ботані-Бей прибули французькі військові кораблі під командуванням капітана Лаперуза. В рамках навколосвітньої подорожі, французи сподівалися захопити частину материка, проте зважаючи на першість прибуття та кількісну перевагу британців (що мабуть було найважливішим) їм довелося залишити береги Австралії.

Проте, Франція не полишила своїх намірів: у 1801 р. французькі кораблі під командуванням адмірала Н. Бодена дослідили південний та західний регіони

Австралії, що спонукало англійців до активізації дій щодо утвердження власних позицій на материку та забезпечення контролю над всією його територією. 8 квітня 1802 р. два дослідницькі кораблі «Географ» та «Натураліст» Н. Бодена, зустрілися з британським судном під командуванням дослідника М. Фліндерса. Французи наголошували на суто науковому інтересі щодо даного району, проте геополітичні реалії епохи імперіалізму змушують сумніватися у відвертості подібних запевнень. Британський уряд та керівництво австралійської колонії зробили свої висновки й прискорили формальне на фактичне закріплення за собою підконтрольних територій регіону, зокрема було утворено нові поселення на півдні Австралії (район сучасного Мельбурна) та на острові Земля Ван-Дімена (пізніше Тасманія). Французи продовжили відправлення нових експедицій до берегів Австралії, в свою чергу спонукаючи англійців до подальший активних дій з освоєння материка. Так дізнавшись про експедицію французького капітана Ж. Дюмон-Дюрвілля, губернатор Нового Південного Уельсу створив у 1826 р. поселення Вестерн-Порт на півдні Австралії та відправив загін для створення поселення в південно-західній частині материка, яке згодом отримало назву Олбані. Також було оголошено про поширення влади британського короля на всю територію Австралії.

Геополітичні процеси в Європі, зокрема політика Британії, щодо протистояння Наполівській Франції, суттєво стримували потік нових каторжників до австралійської колонії, оскільки велика кількість людей була задіяна в бойових діях. Після прибуття перших 4,5 тис. засуджених протягом перших чотирьох років, в подальшому за період 1793-1800 рр. їх було менше 2 тис., а в наступні 10 років – лише 4 тис. чоловік [8, с. 51]. Звичайно така ситуація суттєво гальмувала розвиток колонії. Після перемоги над Наполеоном потік в'язнів почав швидко зростати: у 1816-1820 рр. більше 11 тис. прибули до Нового Південного Уельсу та 2 тис. – на Землю Ван-Дімена, таким чином населення материкової частини колонії на 1820 р. складало 26 тис., острівної частини – 6 тис. осіб [8, с. 63]. Пізніше, в період з 1821 до 1840 рр. до Нового Південного Уельсу прибули 55 тис. каторжників, тоді як на Землю Ван-Дімена – понад 60 тис. [8, с. 87].

З 1831 р. британський уряд починає використовувати прибутки від продажу землі для субсидування притоку нового класу «вільних» мігрантів, готових «почати з нуля». Кількість таких поселенців, що прибували до Нового Південного Уельсу, постійно зростала: протягом 1820-х рр. 8 тис. осіб, у 1830-х рр. вже 30 тис. [8, с. 94] Залучення вільних поселенців позитивно відображається на економічному розвитку колонії – у 1810-1850 рр. експорт овечої вовни до Англії виріс в десять разів. Якщо раніше попит всередині метрополії забезпечували Іспанія та Німеччина, то завдяки високій якості австралійської вовни, вона поступово починає витісняти конкурентів. Так у 1830 р. лише 10% імпорту приходилося на Австралію, але вже у 1840 р. його частка зросла до 25%, а у 1850 р. становила 50%. В середині XIX ст. вовна була

основою австралійського експорту (90% від загального обсягу), це був головний продукт, що забезпечував економічний розвиток та добробут Австралії [8, с. 76].

Освоєння Австралії та розширення географії британських поселень, зокрема, стало реакцією на активність Франції в Тихоокеанському регіоні. Прагнучи утвердити свої права на весь материк та прилеглі території, протягом першої половини XIX ст. було утворено низку нових поселень (окрім Нового Південного Уельсу). Ще у 1802 р. англійці офіційно заявили свої права на Землю Ван-Дімена, а вже у 1803 р. там була заснована нова колонія, що складалася з двох поселень, які підпорядковувались Новому Південному Уельсу. Лише у грудні 1825 р. Земля Ван-Дімена стала самостійною колонією. Зважаючи на швидке збільшення частки саме вільних поселенців (що відбувалося і за рахунок добровільних мігрантів, і завдяки закінченню термінів ув'язнення каторжників), все активніше з боку австралійців почали лунати вимоги про припинення висилання до колонії засуджених. В кінці 1830-х рр. британський уряд не міг більше нехтувати цими закликами, тож у 1840 р. було припинено відправлення нових каторжників до Нового Південного Уельсу. Протягом певного часу в'язнів продовжували висилати на Землю Ван-Дімена, але у 1853 р. відправку припинили, а сам острів змінив назву на Тасманія (на честь голландського мореплавця А. Тасмана, який відкрив острів у 1642 р.) [21].

На відміну від колоній для засуджених – Нового Південного Уельсу і Землі Ван-Дімена – Південна Австралія від початку була колонією вільних поселенців, організатори якої утворили акціонерну компанію, що мала придбати землю на півдні Австралії та відповідати за організацію та існування нової колонії. У 1834 р. король підписав указ, щодо утворення Південно-австралійською земельною компанією нової колонії, де влада буде належати губернатору (якого буде призначати король) та уповноваженим компанії, а вже у липні 1836 р. перші 546 колоністів прибули до Південної Австралії. На місці, яке поселенці обрали для створення столиці, зараз знаходиться м. Аделаїда. Не дивлячись на те, що адміністративно до складу Південної Австралії входили величезні території центральної та північної частини материка, в цілому вони протягом тривалого часу залишалися неосвоєними.

Західна Австралія, подібно до Південної Австралії спершу виникла як колонія вільних людей і так само як Земля Ван-Дімена, насамперед, мала не допустити утворення французьких поселень. Оскільки формально Дж. Кук оголосив англійською власністю східну частину материка, було необхідно здійснити офіційне захоплення території, що й було зроблено у 1829 р. капітаном Ч. Фрімантлом, який проголосив британський суверенітет над західною частиною континенту. Не досягнувши успіхів у розвитку цивільної колонії, її керівництво звернулося до Лондона із проханням прислати ув'язнених, щоб завдяки їх праці прискорити освоєння території. Протягом

18 років до Західної Австралії було завезено понад 10 тис. засуджених і припинився цей потік лише у 1868 р. під тиском сусідніх колоній [22].

Цікавою та нетиповою для Австралії є історія заснування колонії Вікторія, яка була започаткована автономно від ініціатив британського уряду. У 1834-1835 рр. невеликі групи колоністів оселилися в районі Порт-Філіпу, оформивши з місцевими жителями договір на «придбання» землі. Оскільки договір був оформлений англійською, аборигени не мали жодного уявлення про його зміст, але він був наданий владі Нового Південного Уельсу в якості обґрунтування «законності» претензій на південні прибережні території і щоб не платити британському уряду за землю. Договір не був визнаний і в 1839 р. колонію було включено до складу Нового Південного Уельсу, що викликало невдоволення колоністів, які почали активно вимагати автономії мотивуючи це тим, що Новий Південний Уельс був колонією для в'язнів, а Порт-Філіп – поселенням вільних людей. Статус окремої колонії, так само як і нову назву – Вікторія (на честь тодішньої британської королеви), Порт-Філіп отримав лише у 1850 р. На той момент у поселенні мешкало 77 тис. осіб.

Заселення території сучасного Квінсленду почалося лише у 1821 р. зі створення невеликої колонії для засуджених у Порт-Маккуорі. У 1824 р. туди прибула перша партія з 30 засуджених, які мали розчистити територію та підготувати її для вільних поселенців. Протягом тривалого часу, колонія залишалася місцем для каторжників, зокрема у 1830 р. там знаходились лише 1 тис. засуджених і 100 солдатів, які їх охороняли. Оскільки у 1841 р. в районі поселення почали використовувати пасовиська, до 1851 р. кількість її мешканці зросла до 2 тис. Згідно акту 1859 р. ця північна частина Нового Південного Уельсу була проголошена окремою та отримала назву Квінсленд. Столицею нової колонії стало м. Брісбен, а населення її на той момент складало 28 тис. осіб [23]. Після заселення центральної частини Австралії, Британія офіційно зайняла весь континент. Процес освоєння континенту супроводжувався ростом населення, якщо у 1820 р. його кількість складала 30 тис. осіб, то у 1830 р. вона подвоїлась до 60 тис., у 1840 р., вона становила вже 160 тис., а в 1850 р. досягла 400 тис. [8, с. 99].

Наприкінці 1840-х рр. на південному сході Австралії були виявлені значні поклади золота і оскільки більша його частина знаходилась близько до поверхні землі, добувати коштовний метал можна було просто кайлом та лопатою. Подібна доступність зумовила початок справжньої австралійської «золотої лихоманки»: наприкінці 1851 р. на копальнях знаходилось понад 20 тис. осіб, а у 1858 р. населення досягло піку в 150 тис. «Золота лихоманка» суттєво змінила австралійські колонії, оскільки протягом лише двох перших років кількість прибульців перевершила кількість каторжників завезених за всі 70 років. Загальна кількість неаборигенного населення протягом 10 років зросла майже в три рази – з 430 тис. осіб у 1851 р. до 1150 тис. осіб у 1861 р. В епіцентрі золотодобування – Вікторії – населення зросло в 7 разів з 77 тис. осіб. до

540 тис. осіб, перевершивши населення Нового Південного Уельсу. Завдяки продажу золота, на початку 1850-х рр. Австралія споживала 15% від загального обсягу британського експорту. В той же період були побудовані перші залізниці, почали працювати перші телеграфи, а між Європою та Австралією почали курсувати пароплави [8, с. 108].

Період початку «золотої лихоманки» фактично співпав з приходом самоврядування в колоніях. У 1842 р. Новий Південний Уельс отримав законодавчу раду, яка частково обиралася його мешканцями. Подібну можливість у 1851 р. отримали також Південна Австралія, Тасманія і Вікторія. Протягом кількох років згаданими колоніями були розроблені проекти конституцій, які у 1855 р. погодив британський парламент. У 1856 р. свою конституцію отримала Південна Австралія, а у 1859 р. після відділення від Нового Південного Уельсу такими самими правами було наділено Квінсленд. Звичайно британський уряд зберіг значні повноваження, зокрема здійснював контроль над зовнішніми зв'язками та призначав губернатора, надаючи йому директиви. Крім того, будь-який колоніальний закон міг бути відхилений Лондоном [8, с. 112].

В середині XIX ст. в Англії починають виникати ідеї про об'єднання австралійських колоній та створення органів центральної влади для управління величезним материком. Перший законопроект з подібними пропозиціями було подано до парламенту у 1850 р. британським міністром колоній Дж. Греєм. В Австралії також існували прихильники ідеї створення загальноколоніального законодавчого органу, але вони були в переважній меншості, оскільки розбіжностей у відносинах між колоніями було набагато більше ніж об'єднуючих чинників. Боротьба за самостійність Вікторії, Тасманії та Південної Австралії, які протягом тривалого часу перебували у складі Нового Південного Уельсу, є яскравим прикладом відцентрових тенденцій у австралійській внутрішній політиці. Окрім внутрішніх стимулів для об'єднання, були відсутні й зовнішні, зокрема безпекові – військова могутність Британії була настільки беззаперечною, що жодна з європейських держав не ризикувала б захопити її австралійські володіння [17].

Проте у 1880-х рр. на тлі бурхливого економічного та політичного розвитку колоній, суттєвого збільшення населення в період «золотої лихоманки», а також прагнення Англії перекласти витрати на оборону колоній на них самих, знову актуалізували питання необхідності спільних органів управління. Так, у 1870 р. Британія повністю вивела свої війська з Австралії, їм на заміну було створено місцеві міліцейські загони. У 1887 р. відбулася перша загальноколоніальна конференція, на якій зокрема було досягнуто згоди про створення спеціальної військово-морської ескадри для захисту Австралії та Нової Зеландії коштом колоній. Для організації стратегічної оборони на морі та суші британський уряд спрямував до Австралії генерала Дж.Б. Едвардса, який висловив низку рекомендацій щодо необхідності створення єдиної військової інфраструктури,

зокрема уніфікації залізничних колій. Одним з ключових питань, що вимагали координації зусиль усіх колоній була протидія міграції, зокрема з Китаю т.з. рух за «білу Австралію», який підтримували усі політичні угруповання (профсоюзи, лейбористські партії тощо). Важливо, що міграційні обмеження часто не знаходили підтримки Лондона, оскільки Британія провадила власну політику з країнами Азії [17].

У 1883 р. на загальноавстралійській конференції в Сідней було погоджено законопроект про утворення Федеральної ради – законодавчого органу, чий закони були б обов'язковими для тих колоній, що їх розглянули й погодили. Законопроект про створення Федеральної ради був погоджений британським парламентом у 1885 р. Уряди Вікторії, Тасманії, Західної Австралії і Квінсленду призначили представників до ради, місцем перебування якої обрали столицю Тасманії – Хобарт. До компетенції ради формально були віднесені: відносини Австралії з тихоокеанськими островами; недопущення транспортування засуджених до Австралії; риболовство в межах територіальних вод; забезпечення виконання судових вироків за межами окремих колоній. За погодженням двох і більше членів до компетенції також могли бути віднесені питання оборони, запровадження карантинів, патентного права, авторського права, натуралізації та ін. [17].

Уряд Нового Південного Уельсу відмовився від участі у Федеральній раді, аргументуючи це відсутністю в неї реальних повноважень та ефективних інструментів функціонування. Водночас прем'єр-міністр Нового Південного Уельсу розгорнув масштабну кампанію, в рамках якої він переконував урядовців інших колоній у необхідності створення федеральних представницьких та виконавчих органів влади за зразком Канади. Ці ідеї не знайшли підтримки серед інших прем'єрів австралійських колоній, проте рух за федерацію цілком співпадав з позицією Лондона, який прагнув одночасно зміцнити позиції своїх найвіддаленіших володінь та перекласти на них питання внутрішнього розвитку і захисту від нападу ззовні. Тож 1889 р. активними прибічниками ідеї утворення федерації виступили губернатори колоній, які своїми діями спонукали прем'єрів взяти участь у конференції щодо створення загальноавстралійських законодавчих та виконавчих органів, яка відбулася 6 лютого 1890 р. в Мельбурні. Не дивлячись на розбіжності у поглядах сторони дійшли згоди і закликали парламенти колоній виділити представників на національну конференцію для напрацювання проекту федеральної конституції. Конференція відкрилася 2 березня 1891 р. в Сідней, і хоча з огляду на різницю у поглядах проект конституції мав компромісний характер, але в подальшому все одно не був підтриманий парламентами більшості колоній. Зокрема в рамках проекту конституції вперше було запропоновано назву федеральної держави – Австралійський Союз.

Лише у 1897 р. було скликано нову конференцію, яка розпочала роботу 22 березня в м. Аделаїда, на якій зібралися вже не призначені, а обрані (на

загальних виборах чи у парламенті) делегати. Проект конституції було підготовлено і передано на розгляд парламентів, після чого повернуто для нового обговорення, роботу було продовжено 20 січня 1898 р. в Мельбурні. Через узгодження процедурних питань було проведено два референдуми у 1898 та 1899 рр., на останньому проект федеральної конституції погодили 5 колоній: Вікторія, Новий Південний Уельс, Тасманія, Південна Австралія і Квінсленд. Західна Австралія своєї позиції не озвучила. Проект конституції було надіслано до Лондона, де після переговорів і внесення певних правок він був узгоджений й надійшов до британського парламенту, де був погоджений. Закон про федеральну конституцію був введений у дію королівським указом у червні 1900 р., а вже в кінці року було сформовано перший австралійський уряд. Офіційне проголошення новоствореного Австралійського Союзу відбулося 1 січня 1901 р. До компетенції федеральної влади увійшли питання зовнішніх відносин, торгівлі з іноземними державами, оподаткування, мореплавства, банківської системи, будівництва та управління залізницею та ін. У випадку протиріч між федеральними законами та законами штату, перевагу мали перші. Протягом двох років після створення Австралійського Союзу, федеральний уряд мав запровадити єдиний митний закон і тариф та встановити вільну торгівлю між штатами [17].

Утворення Австралійського Союзу завершило колоніальний період в історії країни, оскільки новостворена федерація отримала статус домініона, тобто фактично самостійної політичної одиниці у складі Британської імперії.

Зважаючи на відсутність міжнародної правосуб'єктності, місце австралійських колоній у світовій політиці визначалося насамперед положенням їх метрополії Великої Британії, проте це не заважало Австралії вже з середини XIX ст. вести свою зовнішньополітичну гру, принаймні в Океанії. Зважаючи на військову могутність Великої Британії, австралійці могли не боятися зазіхань з боку європейських держав, водночас сусідні з нею азійські країни в колоніальний період просто не були суб'єктами міжнародних відносин, оскільки здебільшого також були підлеглими територіями. Поступово, підтримуючи усі зовнішньополітичні акції Великої Британії, великий австралійський бізнес починає просувати власні інтереси поза п'ятим континентом. У другій половині XIX ст. австралійські промисловці почали цікавитись островами Океанії як джерелами сировини і дешевої робочої сили. На тлі зростаючої торгівлі з тихоокеанськими територіями почали лунати заклики до прямої анексії деяких островів. Ситуація розвивалася на тлі посилення боротьби великих європейських держав за колоніальний розподіл Океанії. Так, ще 24 серпня 1828 р. голландський уповноважений проголосив власністю Нідерландів західну частину острова Нова Гвінея, а за 20 років – 30 липня 1848 р. – генерал-губернатор голландської Ост-Індії оголосив, що східним кордоном Нідерландських володінь на Новій Гвінеї буде 141-й меридіан. Не маючи можливості конкурувати зі США, Францією чи

Німеччиною, австралійські ділові та політичні кола починають активно підштовхувати Лондон до подальшої експансії в Океанії. Однак головним спірним питанням між британцями та австралійцями було фінансування нових колоній. Дискусії лише загострились після самовільної експедиції організованої урядом Квінсленду, під час якої 4 квітня 1883 р. було оголошено про приєднання до володінь британської королеви всієї території Нової Гвінеї та навколишніх островів між 141° та 155° східної довготи. Такі дії Квінсленду зустріли підтримку всіх колоній Австралії, але були піддані нищівній критиці з боку Лондона. Активність Німеччини, яка також претендувала на території Нової Гвінеї, спонукала австралійські колонії погодитись з витратами на управління захопленими територіями, після чого Британський уряд негайно відправив власну експедицію для проголошення англійського протекторату над захопленою територією. 6 листопада 1884 р. командер Дж. Ерскін офіційно заявив права на території Нової Гвінеї. Такі дії Британії викликали обурення в Німеччині, проте після низки взаємних звинувачень сторони вирішили домовитись про розподіл острова, як наслідок згідно угоди від 25-29 квітня 1885 р. Німеччина отримала північно-східну частину Нової Гвінеї з усіма островами, а також частину Соломонових островів [24].

Якщо протягом перших років Британія також брала участь у забезпеченні нової колонії, то після створення Австралійського Союзу фінансування адміністрації Британської Нової Гвінеї взяла на себе Австралія. Поступово управління колонією переходило до Австралійського Союзу, а 15 березня 1902 р. британський уряд погодився закріпити це юридично. Законодавчі процеси тривали кілька років і лише у вересні 1906 р. відповідний акт був опублікований. Право управління Британською Новою Гвінеєю юридично було передано Австралійському Союзу, колонія отримала нову назву – Папуа. Зокрема, згідно цього документу, на чолі колонії стояв губернатор якого призначав генерал-губернатор Австралії. Після Першої світової війни «німецька» частина острова також перейшла під австралійське управління, таким чином акт 1906 р. залишався без змін до 1949 р. [25].

Освоєння Великою Британією австралійського континенту (включно з його подальшою колонізацією) цілком відповідало логіці міжнародно-політичних процесів «епохи імперіалізму», яка тривала з періоду Великих географічних відкриттів і до кінця Першої світової війни. Фактично, вся світова політика зводилася до конкуренції європейських держав за розширення географії свого домінування: виходячи переважно з міркувань економічної, а також військово-стратегічної доцільності, імперії прагнули поширити свій суверенітет на певні території, як в Старому світі, так і за його межами. Більшість країн за межами європейського континенту в епоху імперіалізму виступали не акторами міжнародних відносин, а об'єктами впливу і домінування Великих держав.

Незважаючи на те, що Австралія є країною з давньою та яскравою історією, саме колоніальний період 1788-1901 рр. став переломним її етапом, який поклав

початок процесам формування австралійської нації та розвитку державності. Під час заснування першої колонії на території нового материка Велика Британія діяла відповідно до усталеної міжнародно-політичної практики епохи імперіалізму, переслідуючи при цьому низку цілей, зокрема: організацію альтернативної віддаленої локації для висилки засуджених (замість втрачених американських колоній); збільшення підконтрольних Лондону територій з метою отримання нових джерел сировини; розширення географії проживання та господарської діяльності громадян Британії задля створення та розвитку нових ринків збуту та відповідно збільшення експорту власної промислової продукції; отримання військово-стратегічних переваг шляхом утвердження в азійсько-тихоокеанському регіоні. Процес освоєння Австралії супроводжувався утворенням низки колоній-поселень в різних частинах материка і саме на їх «фундаменті» згодом постали штати, які й утворили федерацію – Австралійський Союз. Першим британським поселенням на континенті став Новий Південний Уельс, згодом було започатковано ще п'ять: Тасманію, Південну Австралію, Вікторію, Західну Австралію та Квінсленд.

Британська політика щодо австралійських колоній полягала у збереженні контролю за соціально-економічними процесами та господарською діяльністю підлеглих територій, що водночас не виключало заохочення розвитку місцевого самоуправління. Незважаючи на те, що безпосереднім приводом для британської колонізації Австралії стала необхідність створення віддаленої тюрми, головною метою Лондона було формування повноцінної політико-економічної одиниці, яка б спочатку забезпечила власну самокупність, а потім стала б вигідним торгівельним партнером. Одним з елементів цієї політичної стратегії стало сприяння об'єднанню у 1901 р. колоній у федерацію Австралійський Союз, який в свою чергу став британським домініоном.

Таким чином, конструктивне зовнішнє управління на перших етапах розвитку колоній зіграло свою позитивну роль в процесі становлення Австралійського Союзу, проте ще важливішими чинниками стали громадянська активність і підприємницький хист переселенців, які сприяли низовій ініціативі й утворенню горизонтальних політичних структур, що з рештою стало основою австралійської державності. Одним з надважливих чинників успіху Австралії, стало заохочення міграції на материк вільних британців, які стали опорою та рушійною силою розвитку економіки й формування громадянського суспільства, що сприяло утворенню ефективних державних інституцій. Австралійські традиції самоврядування, що склалися на фундаменті громадянської ініціативи демонструють більш ніж конструктивний приклад, зокрема і для нашої держави.

В останні десятиліття XIX ст. економічна і політична вага Австралії зросли настільки, що її ділові та урядові кола почали здійснювати вплив на колоніальну політику британського уряду в Океанії. Саме наслідком австралійської ініціативи й лобювання стало рішення Лондона щодо

колонізації у 1885 р. Нової Гвінеї, яке фактично було здійснено в інтересах Австралії і частково за її кошти. Утворення Британської Нової Гвінеї підкреслило провідні позиції Австралії в регіоні (незважаючи на її колоніальний статус), оскільки саме вона взяла на себе управління й основну частину фінансування нової колонії.

Список використаних джерел та літератури

1. Hiscock P. Archaeology of Ancient Australia. – London: Routledge, 2008. – 338 p.
2. Lourandos H. Continent of Hunter-Gatherers: New Perspectives in Australian Prehistory. – Melbourne: Cambridge University Press, 1997. – 390 p.
3. Wade N. From DNA Analysis, Clues to a Single Australian Migration. The New York Times. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2007/05/08/science/08abor.html?ex=1187236800&en=3051874ea83b3233&ei=5070>
4. Australia colonized earlier than previously thought? Archeo news. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stonepages.com/news/archives/000236.html>
5. Landmark hepatitis study tracks ancient human movements into Australia. ABC News. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.abc.net.au/news/2019-03-19/hepatitis-b-study-aboriginal-australians-northern-territory/10914184>
6. Дробышевский С. Заселение Австралии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://postnauka.ru/video/102016>.
7. Харари Ю. Sapiens. Краткая история человечества. – М.: Синдбад, 2016. – 520 с.
8. Макинтайр С. Краткая история Австралии. – М.: Весь мир, 2011. – 360 с.
9. История Австралии. Европейцы на континенте. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diletant.media/articles/25461412/>
10. Doyle M. Empires. – New York: Cornell University Press, 1996. – 407 p.
11. Мотиль О. Підсумки імперії. – К.: Критика, 2009. – 200 с.
12. Потемкин В. История дипломатии. Коллективная монография в 3 т. – М.: ОГИЗ, Государственное социально-экономическое издательство, 1941. — Том I (XV в. до н.э. – 1871 г.). – 566 с.
13. Тарле Е. История территориальных захватов. XV-XX века. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/81530>
14. Кертман Л. Создание английской колониальной империи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/225114>
15. Фокс Р. Английская колониальная политика. – Ленинград: Государственное социально-экономическое издание Москва, 1934. – 83 с.
16. Англия в XVIII в. Начало промышленного переворота. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000034/st020.shtml>
17. Малаховский К. История Австралии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st003.shtml>
18. A guide to Australian bushranging. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aguidetoaustralianbushranging.wordpress.com/what-is-a-bushranger/>
19. Rum Rebellion. Encyclopedia Britannica. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/event/Rum-Rebellion>
20. How was Australia named? National library of Australia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nla.gov.au/faq/how-was-australia-named>
21. Tasmania. Encyclopedia Britannica. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Tasmania/Cultural-institutions#ref42567>
22. Western-Australia. Encyclopedia Britannica. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Western-Australia/History>

23. Queensland. Encyclopedia Britannica. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/place/Queensland-state-Australia/Free-settlement-and-separation-from-New-South-Wales>
24. German colonization in the Pacific the outbreak of war. Australian war memorial. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/RCDIG1069938/document/5520688.PDF>
25. British and German New Guinea. World Digital Library. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wdl.org/en/item/15670/>

References

1. Hiscock, P. (2008). *Archaeology of Ancient Australia*. London: Routledge. [In English].
2. Lourandos, H. (1997). *Continent of Hunter-Gatherers: New Perspectives in Australian Prehistory*. Melbourne: Cambridge University Press. [In English].
3. Wade, N. (2007). *From DNA Analysis, Clues to a Single Australian Migration*. The New York Times. 8th May. [Online]. Available from: <https://www.nytimes.com/2007/05/08/science/08abor.html?ex=1187236800&en=3051874ea83b3233&ei=5070> [In English]
4. Archeo News. *Australia colonized earlier than previously thought?* [Online]. Available from: <https://www.stonepages.com/news/archives/000236.html> [In English].
5. ABC NEWS. *Landmark hepatitis study tracks ancient human movements into Australia*. [Online]. Available from: <https://www.abc.net.au/news/2019-03-19/hepatitis-b-study-aboriginal-australians-northern-territory/10914184> [In English].
6. Drobyshevskiy, S. *Zaseleniye Avstralii* [Australia settlement]. [Online]. Available from: <https://postnauka.ru/video/102016> [In Russian].
7. Kharari, Y. (2016). *Sapiens. Kratkaya istoriya chelovechestva* [Sapiens. A Brief History of Humankind]. Moskva: Sindbad. [In Russian].
8. Makintayr, S. (2011). *Kratkaya istoriya Avstralii* [A Brief History of Australia]. Moskva: Ves' mir. [In Russian].
9. *Istoriya Avstralii. Yevropeytsy na kontinente. Diletant* [History of Australia. Europeans on the continent]. [Online]. Available from: <https://diletant.media/articles/25461412/> [In Russian].
10. Doyle, M. (1996). *Empires*. New York: Cornell University Press. [In English].
11. Motyl, A. (2009). *Pidsumky imperii* [Imperial ends]. Kyiv: Krytyka. [In Ukrainian].
12. Potemkin, V. (1941). *Istoriya diplomatii. Kollektivnaya monografiya v 3 t. Tom I (XV v. do n. e. – 1871 g.)*. [History of diplomacy. 3 vol. collective monograph. Vol. I (XV a.d. – 1871)]. Moskva: OGIZ, Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomicheskoye izdatel'stvo. [In Russian].
13. Tarle, E. *Istoriya territorial'nykh zakhvatov. XV-XX veka* [History of territorial conquests. XV – XX centuries]. [Online]. Available from: <https://history.wikireading.ru/81530> [In Russian].
14. Kertman, L. *Sozdaniye angliyskoy kolonial'noy imperii* [Creation of the English Colonial Empire]. [Online]. Available from: <https://history.wikireading.ru/225114> [In Russian].
15. Foks, R. (1934). *Angliyskaya kolonial'naya politika* [English Colonial Policy]. Leningrad: Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomicheskoye izdaniye Moskva. [In Russian].
16. World History. *Angliya v XVIII v. Nachalo promyshlennogo perevorota* [England in the 18th century. The beginning of the industrial revolution]. [Online]. Available from: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000034/st020.shtml> [In Russian].
17. Malakhovskiy, K. *Istoriya Avstralii* [History of Australia]. [Online] Available from: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st003.shtml> [In Russian].
18. *A guide to Australian bushranging*. [Online]. Available from: <https://aguidetoaustralianbushranging.wordpress.com/what-is-a-bushranger/> [In English].
19. Encyclopedia Britannica. *Rum Rebellion*. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/Rum-Rebellion> [In English].
20. National Library of Australia. *How was Australia named?* [Online] Available from: <https://www.nla.gov.au/faq/how-was-australia-named> [In English].

21. Encyclopedia Britannica. *Tasmania*. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/place/Tasmania/Cultural-institutions#ref42567> [In English].
22. Encyclopedia Britannica. *Western-Australia*. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/place/Western-Australia/History> [In English].
23. Encyclopedia Britannica. *Queensland*. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/place/Queensland-state-Australia/Free-settlement-and-separation-from-New-South-Wales> [In English].
24. Australian War Memorial. *German colonization in the pacific the outbreak of war*. [Online]. Available from: <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/RCDIG1069938/document/5520688.PDF> [In English].
25. World Digital Library. *British and German New Guinea*. [Online]. Available from: <https://www.wdl.org/en/item/15670/> [In English].

Ветринский И.М. Исторические, социокультурные и международно-политические предпосылки возникновения и становления Австралийского Союза.

В статье исследуются предпосылки создания и ранние этапы развития Австралийского Союза от основания первых европейских колоний до юридического оформления федерации. Также упоминается вариативность подходов к формированию историографии Австралии, в частности с позиций классического английского и современного австралийского взглядов. Отдельно рассматриваются ранние этапы развития континента, которые предшествовали открытию Австралии европейцами. Анализируется широкий контекст геополитических процессов в Европе в эпоху империализма (XVI-XIX вв.), а также обстоятельства формирования больших колониальных империй. В частности, показаны особенности статуса, места и роли Англии в международно-политических процессах XVII и XVIII в., а также рассматриваются этапы становления британской колониальной империи. Анализируется комплекс внутренних социально-экономических, а также внешнеполитических предпосылок начала колонизации Австралии Великобританией, в частности уделяется внимание последствиям английской промышленной революции XVIII в. Исследуются этапы формирования системы британских колоний в Австралии, а также освоения материка от создания первого поселения – Нового Южного Уэльса до обретения полного контроля над континентом. Анализируются особенности экономического, социального, политического, демографического и других аспектов развития австралийских колоний. Рассматривается эволюция торговых и административных отношений между отдельными колониями, а также этапы подготовки к созданию федерации, которая была названа Австралийский Союз и изменила колониальное положение страны на статус доминиона Британской империи. Особое внимание уделяется международно-политическим процессам, которые сопровождали освоение австралийского континента, а также роль колониальных администраций в региональных геополитических процессах, в частности колонизации Новой Гвинеи.

Ключевые слова: Австралия, колониализм, Англия, международная политика, Новый Южный Уэльс.

Vietrynskyi I. Historical, Socio-cultural and International Political Preconditions for the Emergence and Formation of the Australian Union.

The article examines the prerequisites for the creation and early stages of development of the Commonwealth of Australia from the founding of the first European colonies prior to the legal formalization of the federation. Also mentioned are the variability of approaches to the development of Australia's historiography, in particular from the positions of classical English and modern Australian views. Also, the early stages of the development of the continent that preceded the discovery of Australia by Europeans are considered. It analyzes the wide context of geopolitical processes in Europe in the era of imperialism (XVI-XIX centuries), as well as the circumstances of the formation of

large colonial empires. In particular, features of the status, place and role of England in the international political processes of the XVII and XVIII centuries are shown, and the stages of the formation of the British colonial empire are also considered. The complex of internal socio-economic as well as foreign policy prerequisites for the beginning of the colonization of Australia by Great Britain is analyzed, in particular the attention paid to the consequences of the British Industrial Revolution XVIII. The stages of formation of the British colonies in Australia, as well as the development of the mainland from the establishment of the first settlement - New South Wales until full control of the continent are investigated. The characteristics of the economic, social, political, demographic and other aspects of the development of Australian colonies are analyzed. The article discusses the evolution of trade and administrative relations between individual colonies, as well as the stages of preparation for the creation of a federation, which was called the Commonwealth of Australia and changed the country's colonial position to the dominion status in the British Empire. Particular attention is paid to the international political processes that accompanied the development of the Australian continent, as well as the role of colonial administrations in regional geopolitical processes, in particular the colonization of New Guinea.

Keywords: *Australia, colonialism, England, international policy, New South Wales.*